

Cent anys de l'església de Santa Anna de l'Estartit, cinc-cents anys d'història

Les restriccions per la pandèmia van impedir celebrar el centenari de l'església de Santa Anna de l'Estartit amb un cert lluïment. Els orígens remots de l'església es remunten al segle XVI, però va ser Pere Coll i Rigau, estartidenc, que va fer fortuna a Cuba, qui va assumir la construcció de la nova església.

Text > **RAMON MORENO**, escriptor i editor

El 24 d'octubre de 1920 va ser un dia important per a la història de l'Estartit. Aquell dia s'inauguraven les obres de la nova església en un acte al qual va assistir tot el poble, incloses les màximes autoritats dels diferents àmbits: l'alcalde de Torroella de Montgrí i el pedani de l'Estartit, regidors, el sergent de Carabiners, el mestre, els representants del cos eclesiàstic, encapçalats pel vicari provisor (en absència del bisbe, ja que entre els anys 1920 i 1922 el Bisbat estava en seu vacant), el rector de Torroella i d'altres capellans. Al seu costat hi havia també els representants de la família Coll, ja que Pere Coll i Rigau havia finançat les obres

>> *La nova façana de l'església, el 1916.* (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. VALENTÍ FARGNOLI.)

>> *Benedicció de la nova campana, el 1916.*
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. VALENTÍ FARGOLI.)

>> *Pere Coll i Rigau, americano de l'Estartit.*
(Foto: ARXIU RAMON MORENO)

de reforma. De tot plegat, ara n'ha fet cent anys, però els orígens remots de l'església de Santa Anna de l'Estartit ens porten a l'any 1517.

La primera església

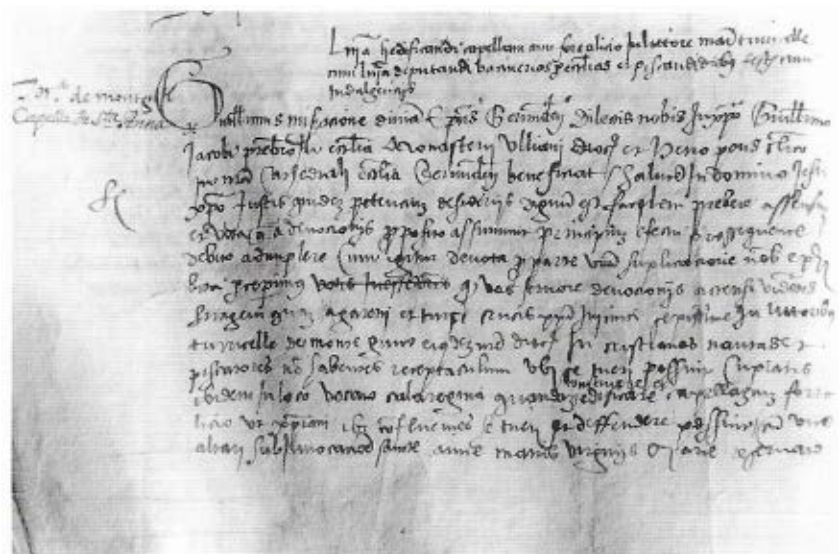
El 10 de gener de 1517, el bisbe de Girona Guillem Ramon Boil (que va exercir el càrrec entre el 1508 i el 1532) va concedir una llicència per edificar una capella dedicada a Santa Anna en un indret anomenat *Cala Regina*. L'objectiu de l'edificació, a banda de l'aspecte religiós, era també protegir els pescadors i mariners «cristians» amb el que seria una església fortificada que permetria aixoplugar els habitants de la costa en cas d'atacs dels pirates, per la qual cosa es va preveure també la incorporació de campanes per alertar dels atacs.

Tot i que l'indret on es va bastir l'església el van anomenar *Cala Regina*, aquest és un nom inèdit en la toponímia actual però que sembla respondre a la ubicació de l'església moderna. L'Estartit, com a tal, encara no existia, i els assentaments estables estaven condicionats per la pirateria a la costa de les Medes, on Martí l'Humà va bastir una «torre notable e de gran deffensió» el 1413 que no va poder aturar les ràtzies genoveses i agarenes, que es van succeir continuadament. Les Medes es van convertir en una base pirata entre els anys 1468 i 1470 i posteriorment, els anys 1520, 1549 i 1597. La costa de l'Es-

tartit també es va fortificar amb torres de vigilància per garantir la protecció del mar i l'activitat comercial, i molts masos de la plana també van edificar torres defensives.

No tenim més notícies d'aquella primitiva església fortificada fins al segle XVIII, quan es van iniciar les obres per a la restauració d'aquella derruïda capella, de la qual quedaven fonaments i trossos de paret. En aquella època, l'Estartit (nom que sembla provenir de la contracció de *Ter Petit*, la zona on el riu Ter, que llavors era navegable, reventia una mica i ocupava les terres, com diu Marcel·lí Auduvert al seu llibre

sobre el poble) era un lloc on es carregava «trigo y otros géneros», segons un document de l'Ajuntament (universitat) de Torroella del 1750. En aquell any es va demanar poder fer obres al port, que és poc fondo, i un grup de veïns va sol·licitar al Bisbat el permís per reedificar la capella. Les obres es van perllongar dos anys, i la primera missa es va celebrar el 2 d'agost de 1753. L'església va incorporar també un cementiri, i la campana, que ja no cridava contra

>> *Llicència episcopal del 1517.* (Foto: ARXIU RAMON MORENO)

>> Pere Coll en una publicitat de llumins. (Foto: ARXIU RAMON MORENO)

el perill pirata, no es va beneir fins al 1757. Aquell any, a l'Estartit hi havia oficialment referenciades i registrades vint cases.

La nova església va contribuir a vertebrar la vida de l'Estartit com a poble que s'anava consolidant amb el creixement de la població. Els administradors de la capella de Santa Anna van rebre l'encàrrec de la reva de les illes Medes. L'Ajuntament de Torroella de Montgrí tenia l'obligació de facilitar l'arribada de mercaderies i provisions als soldats de la guarnició de l'illa (llenya, oli, pa, candeles, roba, pa...), així com el seu trasllat d'anada de l'illa a terra i de tornada. És el que es coneix com a *reva*, i comportava que les mercaderies arribaven per terra des de Torroella i d'allà a la Meda calia transportar-les en barca. Un altre dels equipaments que era administrat per la vicaria de l'Estartit era la coneguda com a *Era de Santa Anna*, un espai comunitari per batre blat i altres cereals i per guardar-hi les eines dels que no disposaven de prou espai propi perquè tenien una petita propietat. Del gra que es batia, una part anava a l'església, en forma de tribut anomenat *cossura*.

Pere Coll i Rigau, *americano* de l'Estartit

A partir dels anys trenta del segle XIX es va produir un episodi prou important d'emigració de catalans als països americans, a la recerca de la fortuna que difícilment aconseguirien a les seves terres. Molts van tornar als seus

llocs d'origen com a homes acabats i van ser coneguts com a *indianos* o *americanos*. Entre els *americanos* nascuts a l'Estartit hi trobem els germans Joan i Pere Marquès i també Pere Coll i Rigau, que després de treballar durament a Cuba va retornar a casa seva i va emprendre una trajectòria d'èxit com a empresari. Va tenir una destacada influència en els fets del seu temps i va ajudar, amb el seu patrimoni, a rehabilitar l'església del seu poble.

Pere Coll i Rigau va néixer a la Torre Ponsa (on els seus pares feien de masovers) el 5 de març de 1853, i va ser batejat l'endemà a l'església de Santa Anna. No tenia vocació de pagès, i va entrar a treballar a la notaria de Torroella de Montgrí abans de marxar, ben determinat i amb tretze anys, cap a Barcelona, on va estar poc temps abans d'embarcar-se amb destinació a Cuba. L'únic patrimoni que tenia era un duro de plata que la seva mare li va donar quan va marxar de l'Estartit, «una moneda emblemàtica que, amb els anys, va ser reconvertida en el clauer de la caixa forta de la família», com recorda el renet de Pere Coll, Baltasar Parera.

Sense recursos per pagar-se el passatge cap a les Amèriques, Pere Coll va fer de barber al vaixell, tallant els cabells i afaitant el capità, de qui es va fer bon amic. La travessia era llarga i plena de perills, i amb cap comoditat. La primera feina que va trobar Pere Coll en arribar a l'Havana, el 1867, va ser al port; una feina dura per a un noi de

>> L'església i la muntanya.

(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. VALENTÍ FARGNOLI.)

>> Absis de la nova església. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. VALENTÍ FARGNOLI.)

>> Processó de les autoritats, el 1916. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. VALENTÍ FARGNOLI.)

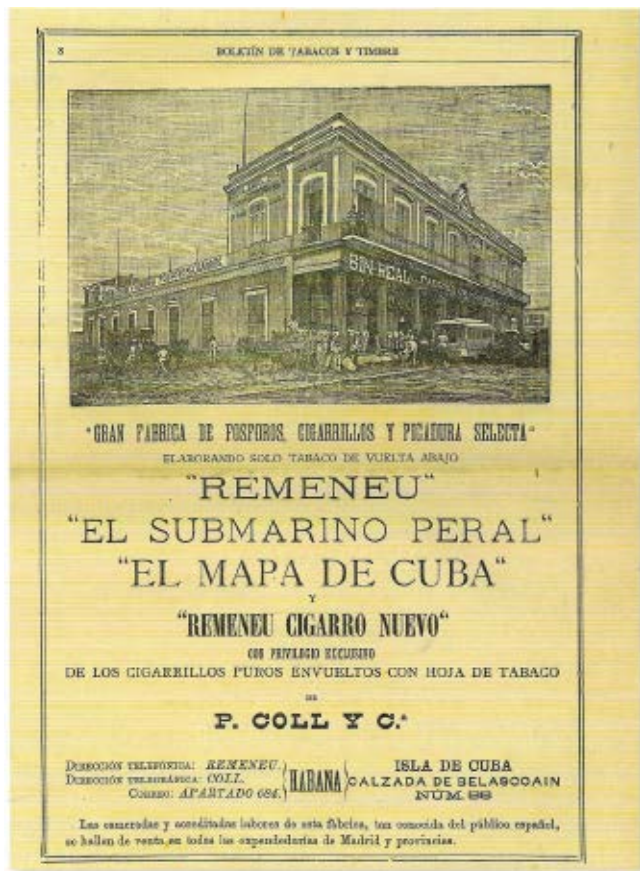
tretze anys, que, en una carta als seus pares, escrivia: «he trabajado como un hombre y me han pagado como a un niño». L'amistat amb el capità de la goleta que l'havia portat fins allà li va permetre un seguit de feines al començ, fins que va decidir establir-se pel seu compte i dedicar-se a la fabricació de llumins, fent la competència directa al monopoli oficial espanyol. La seva innovació era que venia els llumins de manera individual, amb l'eslògan «Compteu, trieu, remeneu», en català. I és que entre els llumins que es venien empaquetats n'hi havia molts de defectuosos, i d'aquesta manera la gent només pagava els que triava i s'evitaven reclamacions.

Fósforos Remeneu va fer la competència directament al monopoli estatal, i un cartell de publicitat així ho ressaltava: «Perico Coll, destructor del monopolio fosforero», repte que va mantenir quan es va dedicar al negoci del tabac. Com que Coll no va aconseguir l'acreditació que li havia de permetre fabricar i vendre cigars a Espanya, va optar per obrir mercat i vendre la producció als Estats Units, on els cigars es valoraven a un preu més alt. A la façana de la seva fàbrica hi figurava la llegenda, un punt irònic, de «La sin real fábrica de tabacos».

L'any 1897, als quaranta-quatre anys, va retornar a Catalunya. Cuba i la resta de colònies espanyoles havien iniciat el procés cap a la seva independència, que en el cas cubà es va concretar el 1898. Va tornar essent un home acabat. Es va seguir dedicant als negocis i a emprendre noves aventures, i va ser un dels promotors de la plantació i comercialització de l'arròs a Pals, que va comportar l'anomenada *guerra de l'arròs*, que va enfrontar Coll i Rigau amb Robert de Robert i Surís, fill dels amos de la Torre Ponsa, on els seus pares van fer de masovers. Una veritable «història d'intrigues i ambicions a l'inici del segle xx a l'Empordanet».

En efecte, els dos nens que jugaven de petits a l'Estartit van acabar enfrontats de manera radical. Robert de Robert s'havia convertit en un prominent advocat i polític i un important propietari urbà barceloní. Dinàstic i conservador (va ser comte de Torro-

>> L'ermita de l'any 1750. (Foto: ARXIU RAMON MORENO)

>> Publicitat de la fàbrica de cigars, llumins i picadura de Pere Coll.
(Foto: ARXIU RAMON MORENO)

>> Ermita de l'any 1750 vista des de la muntanya.
(Foto: ARXIU RAMON MORENO)

Pere Coll va anar comprant terres per reimplantar, conjuntament amb altres propietaris, el cultiu de l'arròs entre Pals i Torrella, a la qual cosa Robert Robert es va oposar amb totes les seves forces, manipulant la realitat i utilitzant les seves influències polítiques

lla i gran d'Espanya), va ser diputat a Corts pel districte de Torrella de Montgrí els anys 1891, 1901, 1903, 1905 i 1907 i senador per Girona entre el 1893 i el 1898. Pere Coll va anar comprant terres per reimplantar, conjuntament amb altres propietaris, el cultiu de l'arròs entre Pals i Torrella, a la qual cosa Robert Robert es va oposar amb totes les seves forces, manipulant la realitat i utilitzant les seves influències polítiques. Aquest fet va acabar generant un important conflicte entre les dues poblacions. En el fons, com destaca el periodista i escriptor Xavier Febrés, «era una lluita contra

la insalubritat i la pobresa endèmica per part de les noves classes socials que començaven a disposar dels excedents econòmics necessaris per plantar cara al vell domini de la propietat de la terra». Era una vessant social que Josep Pla definia a l'*homenot* dedicat a Coll i Rigau: «Però el senyor Coll tornà al país imbuït també, com no pas tots els *americanos* del temps, del que per abreujar anomenarem l'esperit democràtic. I aquest esperit havia de topiar fatalment amb un privilegi feudal que gravava la població que en definitiva ha d'ésser considerada com la pròpia població natal: Torroella».

Pere Coll i Rigau va ser una persona important en el seu temps, i entre les seves obres filantròpiques trobem la seva contribució per a la restauració de l'ermita de Santa Caterina, a la muntanya del Montgrí i, sobretot, l'església de Santa Anna del seu poble, l'Estartit.

Rehabilitacions, el 1916 i el 1920

Les obres de l'església es van fer en dues etapes. L'any 1916 es va construir un nou campanar neoromànic de gairebé vint metres d'alçària i una campana (que acompanyaria la vella, del 1757), de nom *La Pubilla*, beneïda pel bisbe Francesc Mas i Oliver i apadrinada per l'esposa de Coll, Eugènia Llach.

La gran reforma, però, es va fer l'any 1920, amb la reconstrucció d'una nova església. Per desgràcia, Pere Coll no va veure completades les obres. Va morir el 2 d'agost de 1918 a la seva casa del Mas Gelabert de Pals, si bé havia deixat al seu testament un llegat per completar l'ampliació del temple. Una placa a l'entrada recorda Pere Coll i Rigau, «nascut a Torre Ponsa i batejat en aquesta Església».